

DĚJINY UMĚNÍ

Hana MYSLIVEČKOVÁ, *Mors ultima linea rerum. Pozdně gotické a renesanční figurové náhrobní monumenty na Moravě a v českém Slezsku*, Univerzita Palackého, Olomouc 2013

382 s., ISBN 978-80-244-3192-5

Monumentální publikace Hany Myslivečkové představuje dochovaný fond figurálních sepulkrálních památek ve vymezené oblasti především pro 16. století. Tento fond není představen celý, ale reprezentativním a obsahově početným vzorkem. Kritériem pro výběr sepulkrálií se stala především kvalita zpracování. Toto hledisko autorka zvolila zcela záměrně, aby byla možná vzájemná komparace a sledování vývojových odlišností u jednotlivých památek. Uvedený přístup umožnil naplnění jednoho z hlavních cílů knihy, totiž identifikaci tvůrců či alespoň jejich dílen. Dalším cílem bylo samotné představení jednotlivých památek a přiblížení tohoto fondu ostatním badatelům. Autorka v knize zúročila svůj mnohaletý výzkum na téma náhrobních monumentů a na obsahu a kvalitě zpracování je tato skutečnost výrazně znát.

V úvodní části věnuje Myslivečková velkou pozornost historickým a metodologickým východiskům, detailně přibližuje rovněž dosavadní bádání. Do problematiky studia sepulkrálií zasvěcují následující kapitoly „Sepulkrální tradice“, „Východiska sepulkrální tvorby na Moravě a v českém Slezsku“ a „Pozdně gotické reliéfní figurové náhrobní kameny“; osvětlují nejen motivaci pro pořízení náhrobních monumentů, ale také seznamují se základem této tvorby v dané oblasti. V mnohém jsou tyto pasáže nezastupitelné a čtenář by je neměl přeskochit v rychlé touze dobrat se k vlastnímu tématu práce.

Další kapitoly, které jsou již věnovány především renesančním památkám, autorka člení poměrně netradičně. Opustila chronologické či místní uspořádání v podobě klasických katalogů uměleckých děl a jednotlivé památky porovnávala a uspořádala především na základě určeného autorství zhotovitele sepulkrálií. Toto uspořádání do jednotlivých okruhů je pak již logicky seřazeno časově a částečně i místně. Vzhledem k faktu, že řada sepulkrálních památek není signována a náhrobní monumenty byly mnohdy vytvářeny dle vzorů a tradičních schémat, je nutné ocenit

odvahu autorky, že se k tomuto neobvyklému kroku odhodlala.

Zařazení sepulkrálií do jednotlivých celků je provedeno po pečlivém zkoumání a ověření všech nutných souvislostí, což přispívá k věrohodnosti práce. Na základě vzájemné komparace dokázala Myslivečková identifikovat ve vytčené oblasti celkem sedmnáct mistrů či mistrovských dílen, které se zásadním způsobem podílely na formování a vývoji podoby sepulkrálních památek. Autorce se podařilo k jednotlivým dílnám přiřadit téměř sto padesát monumentů, což je z badatelského hlediska mimořádný výkon. Zároveň dokázala umělecké dílny identifikovat v celém sledovaném období, tj. od dvacátých let 16. století až po první čtvrtinu 17. století.

Vzhledem ke skutečnosti, že si Myslivečková již na samém počátku zpracování tématu vytkla za cíl hodnotit a zpracovat především kvalitní a hodnotné umělecké artefakty, které se stávaly vzorem pro průměrná díla, je obtížné doporučit čtenáři, na kterého identifikovaného mistra či dílnu se má spíše zaměřit. V zásadě lze konstatovat, že všechny vytipované dílny vytvořily cenné artefakty, které stojí za samostatné studium, a je nutné jim věnovat zvláštní pozornost. Přesto lze některé sepulkrálie vyzdvihnout – především z okruhu mistra Eibenstockova epitafu, identifikovaná díla sochaře Jana Miliče či památky, které zhotovil mistr náhrobku Václava Berky z Dubé. Vedle vlastní identifikace jednotlivých sochařských dílen či jejich mistrů je práce přínosná také v komparaci s obdobnými památkami ze sousedních oblastí (Rakousko, Bavorsko, Slezsko, Sasko, Polsko).

I když jedním z hlavních cílů autorky bylo identifikovat jednotlivé tvůrce a jejich dílny, v žádném případě nerezignovala ani na podrobné představení konkrétních sepulkrálních památek. Každému monumentu je v publikaci věnována pozornost samostatně ve formě katalogového hesla, které detailně seznamuje nejen se samotnou památkou (popis, přepis nápisu, identifikace erbů atd.), ale také uvádí mnohdy velice podrobné životopisné údaje k zemřelé osobě a dílo se snaží zařadit do kontextu vývoje sepulkrální tvorby. Toto podrobné seznámení s jednotlivými památkami zvyšuje kredit publikace a je zjevné, že autorka došla k vytčenému hlavnímu cíli (identifikace tvůrců) nejen na základě podrobného výzkumu vlastní sepulkrálie, ale i na základě poznání zemřelého.

Ocenit je nutné i formální zpracování knihy. Všechny publikované památky jsou doprovozeny fotografickou dokumentací, která umožňuje verifikaci závěrů autorky. Drobnou výtku lze vznést

v případě některých detailů (např. obličej zemřelých), které jsou zjevným výřezem z celkového snímku a trpí nižší kvalitou. Snadnější orientaci a lepší zpřístupnění zajišťují přehledy jednotlivých děl a jmenový rejstřík. Zde je k diskusi, zda nešlo publikaci ještě doplnit o místní a ikonografický rejstřík. Kniha obsahuje i barevnou obrazovou přílohu, která představuje na samostatných fotografiích nejhodnotnější památky.

Předkládanou publikaci je i přes drobné výtky nutné ocenit jako mimořádný počín, který představuje obtížně přístupný umělecký fond. Autorka provedla pečlivé porovnání jednotlivých děl a vyslovila v mnohém odvážné závěry, zejména při identifikaci vlastních uměleckých dílen.

PETR HRUBÝ

Kinga GERMAN, *Sakramentsnischen und Sakramentshäuser in Siebenbürgen*, Michael Imhof, Petersberg 2014

301 s., ISBN 978-3-7319-0000-9

Studiu eucharistické zbožnosti a jejich pozůstatků v oblasti hmotné kultury věnují medievisté zvýšenou pozornost počínaje základní monografií Miri Rubin z roku 1991 (*Corpus Christi. The Eucharist in Late Medieval Culture*). Jedním z nejvýmluvnějších svědků kultu eucharistie jsou sanktuaria zachovaná v interiérech středověkých kostelů. Disertace Kingy German, obhájená na univerzitě ve Stuttgartu, sleduje jejich výskyt v regionu Sedmíhradska, který díky německým kolonistům patří historicky do kontextu středoevropské kultury. Schránky na proměněné hostie a další svěceniny, zpracované formou drobné architektury a umístované většinou na severní stranu presbytáře, sleduje kniha od počátku jejich existence až do doby, kdy tridentský koncil a nástup německé reformace učinili jejich dalšímu užívání a pořizování přítrž (poslední exemplář ze Sedmíhradska je datovaný do roku 1537).

Autorka nevstoupila na zcela neznámou půdu, mohla navázat na několik disertací z třicátých až devadesátých let 20. století, které zpracovávaly sanktuaria v Německu, Itálii či Rakousku, a především na vynikající knihu Achima Timmermana *Real Presence. Sacrament Houses and the Body of Christ, c. 1250–1600* (2009), který se zaměřil na volně stojící sanktuaria v široce pojaté oblasti střední Evropy. Všechny jmenované práce nová kniha předčí všestranností přístupu k tématu,

zahrnujícího kromě potřebného vyjasnění terminologických a typologických předpokladů také otázky způsobu sdílení a přenosu stylových prvků, otázky organizace dílenského provozu, rozčlenění fondu podle formálních, typologických a geografických kritérií, kapitolu o praktických funkcích schránek, o ikonografii jejich sochařské a malířské výzdoby a v neposlední řadě též důkladné pojednání o kontextu dalších forem eucharistické zbožnosti (mše, procesí, bratrstva apod.).

Oproti knize Timmermannově i všem ostatním vyniká recenzovaná publikace též kompletním katalogem dotýcných objektů, které jsou zařazeny bez ohledu na typ, kvalitu kamenického zpracování či stav dochování. Díky tomu máme možnost získat nezakreslenou představu o plně šíři a struktuře produkce a s úspěchem aplikovat i statistické metody, k čemuž jinak není v uměleckohistorické medievistice tolik příležitostí. Při prvním otevření knihy je hned zřejmé, že za ní stojí mnohaleté systematické a vytrvalé úsilí, bez něhož by kompletní evidence a dokumentace všech 138 objektů nebyla možná. Dosud neznámý materiál shromážděný v katalogu přináší v případě datovaných objektů zajímavá zjištění, jak rychle a s jakým pochopením se formální inovace jihoněmeckých kameníků v druhé polovině 15. století dostávaly na periferii. Transkripce nápisů na sanktuariích a v jejich blízkosti obohacují naši představu o tom, jaké významy a funkce jim byly přisuzovány a jaké asociace vyvolávaly. Samotný soupis však není jediným přínosem. Autorka na jeho základě např. přesvědčivě dokládá, že neplatí běžná představa vývoje eucharistických schránek od jednoduchých ke zdobnějším nebo od zapuštěných do zdi k volně stojícím; všechny typy jsou zastoupeny v průběhu celého sledovaného období, vývoj lze sledovat pouze v architektonickém tvarosloví.

V rámci exkurzu o bratrstvech spojuje K. German s neznámým oltářem Kristova těla oltářní nástavec v Tobsdorfu (s. 101). Ten představuje pro nás zajímavý typ retáblu se střední nikou, který byl rozšířen v utrakvistickém prostředí. Podle ikonografie maleb na skříni a nápisu *Ego sum panis vivus...* autorka předpokládá, že byla v nice umístěna socha eucharistického Bolestného Krista. Není však vyloučena ani alternativa monstrance nebo střídává instalace soch Bolestného a Ukřižovaného Krista, případně monstrance podle liturgického období. Také v kapitolách o funkcích sanktuarií narazíme na pasáže dotýkající se přímo středoevropského kontextu. Ve městě Mediasch stojí za zvláštní pozornost sakristie farního kostela (s. 118). Zde se na zdech zachovaly